

Розділ 2. ШЛЯХИ І ЗАСОБИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.147.091.33:81'271

© 2016

Вигранка Т.В.

МОДАЛЬНІСТЬ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

У статті розглянуто зміст та особливості модальних відтінків мовленнєвої компетентності майбутніх філологів. Визначено сутність термінів «компетенція» та «компетентність» в контексті вивчення фахових дисциплін студентами-філологами. Проведено аналіз критеріїв мовленнєвих та комунікативних особливостей навчання фахівців мовних спеціальностей. Вказано на необхідність організації їхньої мовленнєвої діяльності виходячи з чіткого уявлення про складові даної діяльності та її характерні особливості.

Ключові слова: модальність, компетентність, компетенція, процес мовлення, мовленнєва підготовка фахівця.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В сучасних умовах розвитку освітньої галузі та економіки, де головне місце займає ринок інтелектуального продукту та інновацій, зростає орієнтація на формування особистості як найвищої цінності суспільства. Процеси демократизації, гуманізації та соціокультурного зростання сприяють оновленню та впровадженню сучасних форм, методів та методик у процес підготовки майбутніх фахівців, зокрема, фахівців філологічного профілю. Оскільки, мовленнєвий розвиток особистості має перманентний характер і триває постійно, то визначення мовленнєвої компетентності, а також розгляд модальних особливостей її вираження в професійній діяльності майбутніх філологів, зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Визначаючи ступінь розробленості означуваної проблеми, зазначаємо, що питання, пов'язані з конституюванням освітньої реальності та формуванням компетентностей, розглянуто у працях закордонних та вітчизняних авторів. Звертають на себе увагу дослідження Н.Б. Голуб, М.С. Головань, М.Д. Волчанської, в яких висвітлено теоретичні аспекти термінів «компетентність» та «компетенція» фахівців мовних дисциплін. Формуванню процесу мовлення майбутніх філологів було приділено достатню увагу і у працях О.А. Ізмайлової, В.Г. Пасинок, К.В. Касярум. Однак, проблема модальності мовленнєвої компетентності майбутніх філологів, формування її структури, потребує більш широкого вивчення та уточнень.

Формулювання цілей статті... Мета статті – проаналізувати сучасний стан модальності мовленнєвої компетентності на базі процесу мовлення майбутніх філологів.

Виклад основного матеріалу дослідження... Реформування професійної освіти в Україні є частиною процесів модернізації освітніх систем, як запоруки прогресу та добробуту суспільства. Результативність процесів в науковій та освітній галузях, перш за все, залежить від рівня професіоналізму викладацького сегменту, бо «саме викладацький корпус вищої школи здатен реально впливати в сучасних умовах на вдосконалення людських ресурсів» [1, с. 10]. Цей вплив має різне спрямування, але в умовах професійної підготовки одним із головних завдань педагога є формування у тих, хто навчається, певних компетентностей. У зв'язку з цим виникає потреба у чіткому окресленні дій викладацьких кадрів з формування цих компетентностей, які вибудовуються відповідно до рекомендацій ЮНЕСКО [2, с. 29-35].

Одне із актуальних завдань професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема філологів, полягає у вдосконаленні їхніх умінь та навичок як складових будь-якої компетенції. Яскравою характеристикою сучасного фахівця мовного профілю виступає його мовленнєва компетентність, яку можна розглядати у модальному світлі проявів.

Оскільки компетентність є основою діяльності, тому структуру поняття компетентності можна порівняти зі структурою діяльності, до складу якої входять компоненти: усвідомлення потреби, формування мотиву, вибір способу здійснення діяльності, планування діяльності, перелік дій, виконання дій. Усвідомлення потреби і формування мотиву вимагає від людини певної ерудиції для усвідомленого вибору того, що може задовольнити потребу.

У тлумачному словнику С.І. Ожегова компетенція визначається як «коло питань, в яких хто-небудь добре обізнаний; коло чийось повноважень, прав» [6, с. 289]. У «Новому тлумачному словнику української мови» слово «компетенція» трактується як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень будь-якої організації, установи, особи» [5, с. 874].

У наведених трактуваннях компетенції ключовими виступають такі критерії, як: знання, якими має володіти фахівець; коло питань, з якими повинен бути обізнаний фахівець; досвід, що є необхідною умовою якісної професійної діяльності.

Виходячи з наведених тлумачень, постає питання щодо аналізу ще одного поняття як компетентність. Однак, у словниках цей термін розглядається крізь призму характеристики фахівця, який володіє компетенцією. У «Новому тлумачному словнику української мови» слово «компетентний» означено так: «1) такий, який має достатні знання у будь-якій галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; 2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний» [5, с. 874]. У словнику С.І. Ожегова поняття «компетентний» визначено як «такий, що знає, обізнаний, авторитетний в якій-небудь галузі; який володіє компетенцією» [6, с. 289].

Як бачимо, у всіх наведених трактуваннях «компетентності» йдеться про фахівця, який володіє відповідною компетенцією, або про заклад, що має повноваження для вирішення певного питання.

Отже, компетенція – це норма, яка свідчить про вірогідність правильного вирішення певного завдання, а компетентність – це результат даної норми. Тобто компетентність – це якість знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності фахівця [4, с. 23-30].

Оскільки компетентність є запорукою діяльності, то визначене поняття можна зіставити зі структурою професійної діяльності. Як зазначає науковець Л.В. Щерба: «У підготовці фахівців філологічних дисциплін виділяють три напрями:

- оволодіння мовою, тобто системою мови, яка використовується як засіб спілкування;
- опанування мовленнєвою діяльністю, тобто процесом комунікації;
- навчання продуктам мовлення, тобто опанування мовлення навчальних матеріалів, що формуються за допомогою мовних засобів [10, с. 75].

Організація мовленнєвої діяльності майбутніх фахівців потребує чіткого уявлення про складові даної діяльності та її характерні особливості. Основним компонентом навчання студентів філологічних дисциплін вважають мовленнєву дію. Таким чином, з цього положення випливає положення про те, що процес мовлення є ґрунтовним для здійснення мовленнєвої підготовки майбутніх філологів.

Процес мовлення – це комунікативна, соціально-психологічна система, якою люди спілкуються та здійснюють реалізацію своїх задумів. За допомогою слова, як і в самому процесі мовлення, люди передають певне емоційно-смісловне навантаження. Техніка процесу мовлення, у різних мовців, має різний характер та вираження. Формування мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців також залежить і від морально-психологічної атмосфери її продукування [7, с. 57].

Технологія процесу мовленнєвої підготовки викладачів філологічних дисциплін, як і переважної більшості складників професійного формування педагога, має певну особливість тенденції до постійного вдосконалення, перманентних змін. Базується процес мовлення і на сутності індивідуально-особистісного розвитку індивідуума взагалі і як фахівця, зокрема.

Науковець О.Г. Штепа розглядає процес мовлення в контексті «педагогічного мовлення» і зазначає, що «процес мовлення, як результат мовленнєвої діяльності, передбачає педагогічну спрямованість, спирається на зумовлені нею розуміння і врахування причинно-наслідкових зв'язків при доборі та компонуванні мовленнєвих засобів. Педагогічне мовлення зорієнтовано на професійні умови, в яких воно реалізується» [11, с. 149-150].

Науковець В.Г. Пасинок у своїй праці «Теорія та методика мовної підготовки вчителя в університеті» трактує технологію процесу мовлення «як засіб спілкування, який виник під час участі людини в матеріально-економічній і морально-духовній діяльності» [8, с. 157].

Аналізуючи тлумачення дослідників процесу мовлення в контексті педагогічної підготовки майбутніх фахівців, можна зробити деякі висновки. Мовленнєва діяльність фахівців прямо пропорційно залежить від самої природи мовлення, її психологічної сутності, від впливу педагогічних взаємозв'язків в контексті вивчення фахових дисциплін.

Професійно-педагогічна освітня діяльність майбутніх філологів передбачає особливості процесу та культури мовлення, а також деякі особливості, які визначаються навчально-виховною роботою.

Безумовно, майбутні філологи повинні знати та якісно володіти орфографічно-синтаксично-морфологічними законами в процесі мовленнєвої діяльності. Вихідним твердженням цього стає прямий взаємозв'язок процесу мовлення із компетентними характеристиками фахівця філологічного профілю. Яскравим показником професійної підготовки філолога виступає мовленнєва компетентність, що формується в процесі мовлення та професійно-педагогічної діяльності.

Становлення та формування професійних умінь та навичок майбутніх філологів базується на їх мовленнєвій підготовці. Процес мовленнєвої підготовки визначається як провідний складник педагогічної майстерності. Як і будь-яке кваліфіковане навчання, мовленнєва підготовка здійснюється за певними векторами:

- вивчення системи мовленнєвого процесу;

- визначення системи педагогічних умов, що забезпечують рівень загальної фахової підготовки;
- визначення педагогічних впливів на формування мовленнєвої компетентності, під час навчально-виховного процесу [8, с. 275].

Фахівець філологічного профілю, перш за все, виступає як мовна особистість. Науковець З.О. Столяр визначає мовну особистість як «людину, яка володіє знаннями з мови, вміє користуватися всіма її багатствами та виражальними засобами з урахуванням ситуації спілкування (особливостей мовленнєвого акту)» [9, с. 366]. Якісними характеристиками мовної особистості виступають її рівень інтелектуального розвитку, моральні особливості, майстерність володіння й оперування словом, обізнаність в риторичних принципах та положеннях. Формування наведених характеристик фахівця-філолога покладено в основу процесу вивчення фахових дисциплін, а передумовою такого навчання є становлення мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців філологічного профілю.

Рівень професіоналізму та вираження мовленнєвої компетентності майбутніх філологів залежить від модальності вираження даної характеристики фахівців. Термін «модальність» в словнику С.І. Ожегова трактується як: «категорія, яка означає ставлення мовця до змісту висловлення» [6, с. 330].

Модальність може бути суб'єктивною та об'єктивною. Перша виражає ставлення мовця, остання – виражає відношення повідомлення до реальності. Модальність мовленнєвої компетентності фахівців-філологів може бути розглянута з обох її позицій. Об'єктивна модальність мовленнєвої компетентності філолога відображається в професійній діяльності мовця і залежить від умінь користуватися засобами рідної мови у професійному спілкуванні і продукуванні мовленнєвих висловлювань в усній чи письмовій формах, що є нормативними й доступними для всіх учасників процесу мовлення та комунікації. Суб'єктивна модальність мовленнєвої компетентності виступає як фактор професійного становлення майбутнього словесника, передбачає умінь контактувати та розв'язувати певні комунікативні завдання.

Оволодіння риторичним мистецтвом, вдосконалення рівня комунікативних умінь та навичок, правильне володіння формами та засобами мови, забезпечують майбутнім словесникам формування морально-етичних ідей, гуманізацію відносин, стають підґрунтям для створення та реалізації умов саморегуляції учасників начального процесу. Як зазначає Н.Б. Голуб «оволодіння навичками будувати конструктивний діалог – одна із сучасних освітніх вимог у світі, спричинених суспільною необхідністю, особистісним і професійним становленням людини» [3, с. 133]. Умовами формування професійних якостей майбутніх філологів, а саме, мовленнєвої компетентності, є вдосконалення процесу мовлення, належної мовленнєвої підготовки, а також формування необхідних знань та навичок під час вивчення фахових дисциплін.

Висновки... Здійснивши аналіз проблеми дослідження, можемо узагальнити отримані результати. Успіх майбутніх філологів у професійній діяльності визначається не тільки рівнем їх професійних знань та вмінь, що є важливою складовою професійної компетенції – мовленнєвої компетенції. Значення такої характеристики словесника визначається інтенсивністю комунікативних процесів, які здійснюються засобами професійного спілкування. Отже, перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямку вбачаємо у більш детальному розгляді питань щодо структурних особливостей мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців філологічного профілю.

Використана література:

1. Астахова Е.В. Кадровый корпус высшей школы Украины: метаморфозы развития : [монография] / Е.В. Астахова. – Харьков : изд-во НУА, 2006. – 187 с.
2. Всемирная конф. Юнеско «Высшее образование в XXI столетии: подходы и практические мероприятия». – Париж. – 5-9 октября 1998 г. // *Alma mater. Весник высшей школы.* – 1999. – №3. – С. 29-35.
3. Голуб Н.Б. Культура діалогу на уроці української мови: проблеми і перспективи / Н.Б. Голуб // *Наукові записки. Серія «Філологічна».* – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – Вип. 40. – С. 133-136.
4. Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М.С. Головань // *Вища освіта України.* – 2008. – № 3. – С.23-30.
5. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). том 1, А – К / Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. – К. : Вид-во «АКОНІТ», 2006. – 926 с.
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка: 70000 слов / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – 23-е изд., испр. – М. : Русский язык, 1990. – 917 с.
7. Пасинок В.Г. Особливості продукування професійного мовлення вчителя / В.Г. Пасинок // *спецкурс.* – Х. : Видавничий центр ХДУ, 2002. – 148 с.
8. Пасинок В.Г. Теорія та методика мовної підготовки вчителя в університеті / В.Г. Пасинок. – Х. : Основа, 1998. – 308 с.
9. Столяр З. Мовна особистість студента-філолога крізь призму компетентісної освіти // *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені П.Тичини.* Ч. 2. – Умань : ФОРМ Жовтий О.О., 2014. – С. 363-368.
10. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность / Л.В. Щерба – Л. : Наука, 1974. – 428 с.
11. Штепа О.Г. Удосконалення мовлення майбутнього вчителя на заняттях з основ педагогічної майстерності / О.Г. Штепа // *Психолого-педагогічна підготовка вчителя в вузі: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* – Полтава : [бв], 1992. – С.149-150.

Выгранка Т.В.

МОДАЛЬНОСТЬ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ФИЛОЛОГОВ

В статье рассмотрены содержание и особенности модальных оттенков речевой компетентности будущих филологов. Определена сущность терминов «компетенция» и «компетентность» в контексте изучения специальных дисциплин студентами-филологами. Проведен анализ критериев речевых и коммуникативных особенностей обучения специалистов языковых специальностей. Указано на необходимость организации их речевой деятельности исходя из четкого представления о составляющих данной деятельности и ее характерные особенности.

Ключевые слова: модальность, компетентность, компетенция, процесс речи, речевая подготовка специалиста.

Vygranka T.V.

MODALITY OF SPEECH COMPETENCE IN PREPARATION FOR THE FUTURE PHILOLOGISTS

The article describes the content and features of modal shades of speech competence of the future philologists. The essence of the terms "competence" and "competence" on the basis of preparation of specialists of philological disciplines in the study of subjects in the specialty. Summarizes the theoretical basis, the analysis of the criteria of speech and communicative features of academic education for professionals. Characterized by objectivity implementation of formation of speech competence in the process of studying of professional disciplines in the humanities specialists.

The reform of vocational education in Ukraine is a part of the modernization of education systems as a prerequisite for progress and prosperity of society. The effectiveness of processes in research and education, primarily, depends on the professionalism of the teaching segment. Concentration of operations and improvement programs Initial high school teachers focused on quality training of future specialists, forming the ability to adapt to the needs that are rapidly changing modern world, it is advisable to use the acquired skills and abilities in the performance of professional tasks.

The task of training future professionals, including linguists, needs improvement and skills as a part of any jurisdiction that is relevant to the current stage of development.

Terms of formation of professional qualities of future philologists, namely speech competence is improving the process of speech, good speech training and formation of the necessary knowledge and skills in the study of professional disciplines.

The success of future philologists in the profession depends not only from the level of their professional knowledge and skills, but also depends of an important component of professional competence. The value of such properties philologist determined by the intensity of communication processes that are carried out of professional communication and perform a variety of functions in the teaching of future specialists.

Keywords: modal, competence, speech process, speech training.

Подано до редакції 18.10.2016.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц. О.А.Жуковой

УДК 378.147.22

© 2016

Горбач В.В.

ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ ЯК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ РИСИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

У статті розкрито особливості формування самостійності як професійно-особистісної риси майбутніх економістів, що формується у результаті самостійної роботи. Самостійність є необхідною умовою здійснення самостійної навчальної діяльності студентом. Водночас самостійність визначається як риса характеру особистості, що індивідуалізує спосіб мислення та розвиток морально-вольових якостей. Визначено, що розвиток самостійності здійснюється поетапно – від низького, через середній і до високого рівня. Розкрито поняття «дидактична умова» як сукупність спеціально створених обставин організації процесу навчання, зокрема і самостійної роботи. Окреслено дидактичні умови організації самостійної роботи майбутніх економістів під час вивчення математичних дисциплін.

Ключові слова: самостійна робота, самостійність, рівні самостійності, дидактичні умови, підготовка економістів.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Однією з основних сучасних тенденцій як національної, так і світової вищої школи є акцентування навчального процесу на самостійній, більш осмисленій, відповідальній і творчій роботі студентів. Це пов'язано із переорієнтацією освіти з процесу навчання на результат, який проявляється у вигляді особистісно-професійних якостей, що дозволять майбутньому фахівцю ефективно працювати та бути успішним в своїй професійній сфері.

Для сучасного спеціаліста недостатньо формального володіння певною сумою знань. Невпинний економічний розвиток суспільства вимагає від професіонала ініціативності, творчого підходу до розв'язання виробничих завдань, здатності до самовдосконалення та неперервного підвищення кваліфікації. Домогтись такого результату можливо лише через посилення ролі самостійної роботи в навчальному процесі. Її ефективна організація має здійснюватись із врахуванням дидактичних умов. Ці умови залежать від змісту математичних дисциплін і способів організації їх самостійного вивчення студентами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Питання організації самостійної роботи студентів у процесі навчання широко обговорюються провідними